

**ДОШЛЮБНЕ СПІЛКУВАННЯ ТА ПЕРЕДВЕСІЛЬНА
ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ У СТЕПОВОМУ ПОБУЖЖІ
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.**

**(за матеріалами етнографічних досліджень
Миколаївщини)**

У даній статті автор, використовуючи матеріали етнографічних досліджень, розглядає традиційні форми проведення дозвілля неодруженої молоді на Миколаївщині. Звертається увага на регіональні особливості ритуальних дій у передвесільному циклі весільної обрядовості українців у Степовому Побужжі.

Ключові слова: вечорниці, «вулиця», сватання, оглядини, договір.

В данной статье автор, используя материалы этнографических исследований, рассматривает традиционные формы проведения досуга неженатой молодежи на Николаевщине, обращает внимание на региональные особенности ритуальных действий в предсвадебном цикле свадебной обрядности украинцев в Степовом Побужье.

Ключевые слова: вечерницы, «улица», сватанье, смотрины, договор.

In this article an author, used materials of ethnographic researches, examines the traditional forms of lead through of leisure of unmarried young people on Mikolaivschini, pays a regard to regional features of sacral actions in the pre-wedding loop of wedding rite of Ukrainians in steppe Pobuzhzhі.

Keywords: vechernici, «street», asking in marriage, bride-shows, agreement.

Традиційне спілкування та обрядові норми підготовки молоді до шлюбу є важливими фактором створення родини. Українці витворили цілу систему соціалізації молоді, об'єднання її в різноманітні товариства, громади та ін. У селах існували традиційні зібрання молоді під різноманітними назвами, що походили від місця (вулиця, куток) та часу проведення (досвітки, вечорниці) [1, с. 18]. Збиралася молодь у вільний від сільськогосподарських робіт період – пізньої осені та взимку. Ці форми розваг сприяли спілкуванню неодруженої молоді та були спрямовані на вибір майбутнього чоловіка/дружини. Саме під час таких розваг і відбувалися знайомства парубків та дівчат, а потім публічне оголошення про їхні стосунки. Сміслові значення передвесільної обрядовості полягало в домовленості двох родин про шлюб, прилюдній згоді наречених на одруження і вирішення ряду економічних, господарських питань щодо утворення нової сім'ї, розподілу матеріальних витрат на весілля [2, с. 335]. З давніх часів момент вибору майбутнього чоловіка/дружини був дуже відповідальним і торкався інтересів не тільки майбутнього подружжя, а й громади.

У наш час історичні та соціально-економічні умови докорінно змінилися, традиційні форми дозвілля та колективної праці, які зберігали стійкість морально-етичних норм традиційного українського суспільства протягом тривалого часу, в значній мірі втратили своє первісне призначення, але їх естетичний, етичний потенціал та народознавчу пізнавальність потрібно вивчати в будь-якому регіоні України, зокрема, в Побужжі, де дане питання знаходиться лише на початковому етапі

дослідження. Деякі спостереження зроблені автором під час етнографічних досліджень українського населення сіл Степового Побужжя Новоодеського району Миколаївської області: Новопетрівське, Сухий Єланець, Троїцьке та Новошмідтівка.

«Гулять» хлопці та дівчата тут починали з 16-17 років. Від хлопців, які вперше вийшли «гулять», вимагали могорич – кілька пляшок горілки або відро вина. Випадків аналогічної символічної плати дівчат нами не зафіксовано. Якщо дівчина до 20 років не вийшла заміж, то вважалася старою дівою. В такому випадку батьки намагалися познайомити дівчину з парубком, який ще не одружився з різних причин.

Збиралися, за українською традицією [3, с. 231], на вулиці або «вуглі». Майже у кожному селі були свої «кутки»/вулиці, куди приходили тільки мешканці свого «кутка»/вулиці (с. Новошмідтівка, Троїцьке, Новопетрівське, Сухий Єланець). Молодь також збиралася надвечір «на скамейках» під чиєюсь хатою, де грали в ігри, співали пісень, танцювали. Для цього за спільні кошти наймали музикантів чи гармоніста. Наступного дня зібрання могло бути вже біля іншої хати. На відміну від дівчат, хлопці мали право відвідувати й інші «кути», але від них вимагали «могорич» за те, що вони прийшли не на свій «куток»/вулицю.

Однією з форм молодіжного дозвілля та дошлюбного спілкування була «качеля» (*гойдалка*). Це була проста споруда, що складалася з двох з'єднаних вгорі стовпів. До горішньої поперечини прив'язували дві довгі жердини, або мотузки, до яких внизу кріпили дошку. Традиційно «качелю» ставили на Великдень (с. Сухий Єланець, Новопетрівське). Як правило, робили її парубки цього ж села. Впродовж цілого дня гойдалка була розвагою для молоді, дітей, дорослих. Тут влаштовували танці, співали, грали у різноманітні ігри. Стояла «качеля» близько місяця.

У зимовий період найпопулярнішим видом молодіжного дозвілля були *вечорниці*. Саме на вечорницях молоді люди найчастіше визначалися з вибором партнера для шлюбу. Проте серед опитаних нами респондентів віком від 45 до 80 років ніхто особисто не брав участі у них. Пам'ятають про вечорниці з розповідей матерів, бабусь та рідних, котрі відвідували їх ще у 20-ті роки ХХ ст. Слід зазначити, що організація і проведення вечорниць зазначеного регіону суттєво не відрізнялися від вечорниць інших територій України. На вечорницях поглиблювалися знайомства, парубки та дівчата пізнавали характер один одного, звички, господарсько-побутові здібності. Великі свята, наприклад, Новий рік, святкували разом. Дівчата готували багато страв. Хлопці приносили напої та організовували музику. Танцювали, співали пісні, грали в різні ігри, як, наприклад, на Одещині [4, с. 151].

У селах Новошмідтівка та Новопетрівське були випадки, коли дівчина, яка завагітніла від парубка, приходила до його батьків, і ті змушували сина одружитися з нею.

Дошлюбне спілкування молоді у традиційному суспільстві мало вузько територіальний характер: зазвичай воно проходило в межах свого села чи вулиці. Змога вийти за межі своєї території перешкождалася молодіжною громадою [4, с. 151].

Прийнявши рішення побратися, хлопець із дівчиною сповіщали батьків про свої наміри і отримували (або не отримували) згоду на шлюб (с. Сухий Єланець, Троїцьке, Новопетрівське, Новошмідтівка). Традиційно парубок повідомляв своїх батьків про наміри одружитися, і якщо дівчина зі своєю родиною їх задовольняли, вони погоджувалися. До 40-х років ХХ ст. серйозною перешкодою для шлюбу був різний майновий стан родин.

Щоб переконатися в тому, що «інша сторона» прийме пропозицію, ще до сватання під різними приводами намагалися дізнатися про наміри дівчини та її батьків. Так, наприклад, посилали родича «розвідати ситуацію», аби не ганьбити можливою відмовою парубка (с. Троїцьке, Новошмідтівка). Поступово цей звичай втрачає обрядову функцію.

Після символічної розвідки відбувалася обрядодія «сватання». Починалося сватання з приходу сватів (с. Сухий Єланець, Новопетрівське, Троїцьке) або свата (с. Новошмідтівка) з парубком до дівчини. Старостів (сватів) для виконання обряду «сватання» обирали серед поважних літніх людей, найчастіше це були родичі чи хрещені батьки нареченого. Сватання відбувалося переважно в суботу, або в окремих випадках – у четвер. Іноді зі сватами та парубком приходили його батьки (с. Новошмідтівка, Троїцьке), або дружини сватів (с. Сухий Єланець).

Старости повинні були добре знати зміст обряду, вміло і гарно розповідати про ціль свого візиту.

Приходили з хлібом, горілкою і починали розмову: *«Йшли ми, йшли ми з молодим князем із далекої сторони, вели теличку. Втомилися. Раптом теличка від нас втекла, до вашого двору забігла»*.

Батьки дівчини відповідали: *«У нас телички немає»*.

Тоді свати казали: *«Може і не теличка, ми не роздивилися добре, а куниця з чорним густим хутром»*.

Батьки: *«Немає у нас куниці»*.

Свати: *«Може і не куниця, а красна дівиця, чорнявая, личком біла, молодому князю дуже подобається, може, справа наша у вас зробиться»*.

Батьки відповідали: *«Якщо дівчина князю подобається, нехай той шукає»*.

Дівчина в цей час знаходилася в іншій кімнаті. Парубок шукав дівчину, знаходив і повертався до батьків. Запитував, чи згодна вона піти за нього заміж, і отримував згоду.

Свати казали: *«У цьому році в нас урожай гірший, ніж завжди, спекли хліб, а він дуже гарний вийшов. Просимо покуштувати наш хліб, а нам свого дайте»* [5, с. 4].

Після цих слів староста передавав матері хліб, який вона клала на накритий стіл. Потім дівчина перев'язувала старостів вишитими нею рушниками, а нареченому клала на тарілку хустину, за яку отримувала від нього гроші. Батьки благословляли молодих, а ті тричі їм низько кланялися. Після досягнення згоди вечеряли. Розпивали могорич, пригощали всіх принесеним старостами хлібом. У цей день питання про організацію весілля не обговорювалися.

Якщо сватання було перед святами (наприклад, на Різдво), то весілля справляли після посту. Після сватання хлопець міг залишатися ночувати в оселі дівчини, якщо батьки дозволяли. Проте це не схвалювалося сільською громадою. Були випадки, коли молоді деякий час жили разом, а тільки згодом справляли весілля.

Після сватання, десь за тиждень, проходило ще декілька зустрічей. Вони мали різні локальні назви, та найчастіше – оглядини, договір і заручини. До середини ХХ ст. всі обрядодії щодо досягнення остаточної згоди на шлюб відбувалися впродовж двох-трьох тижнів, подекуди й місяця.

Головне завдання *оглядин* – знайомство з господарством нареченого, його матеріальним становищем. Оглядали комори, худобу, садибу. Інколи, щоб справити найкраще враження, як зафіксовано в селах Троїцьке, Новопетрівське, батьки хлопця вдавалися до хитрощів і позичали у сусідів мішки з зерном та борошном, кілька голів худоби. Проте з 30-40-х років ХХ ст. оглядини проводили лише у випадку, коли хлопець, який сватався, був з іншого села. Тоді ж могли обговорити і дату весілля, кількість гостей та ін., проте для цього існував інший обряд. На сьогоднішній день звичай *оглядин* майже зник.

Після сватання та оглядин у домі нареченої чи нареченого (за домовленістю) проходив *договір*. Батьки збиралися, щоб домовитися про день весілля, кількість гостей, придане, подарунки для родичів.

До 30-х років ХХ ст. до приданого входила скриня: подушки, перина, рушники та сорочки, які дівчина вишивала сама, ковдра, килими. Давали також кілька голів худоби: корову, овець, кіз.

Таким чином, передвесільний цикл весільної обрядовості зазначених сіл у Степовому Побужжі складався з розвідки, сватання, оглядин та договору. З плином часу розвідки і оглядини зникли.

У першій половині ХХ ст. комплекс обрядів передвесільного циклу залишався традиційним, значно послабилася правова функція обрядів. Відбувається об'єднання обрядодій сватання та договору.

Отже, можна дійти висновку, що в середині ХХ ст. у досліджуваних селах зберігався достатньо повний комплекс передвесільних обрядів.

Джерела та література

1. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні (Історико-етнографічне дослідження). – К., 1988.
2. Петрова Н.О. Обряди передвесільного циклу (за матеріалами етнографічних досліджень українського населення Одещини) // Археология и этнология Восточной Европы. – Одесса, 1997.
3. Пономарьов А.П. Українська етнографія. – К., 1994.
4. Петрова Н.О. Традиційна система спілкування та звичаєво-обрядові норми підготовки молоді до шлюбу (за матеріалами українського населення Одещини) // Археология та етнологія народів Східної Європи: матеріали дослідження. – Одеса, 2000.
5. Половинкина Т. Свадьба в Новошмидтовке // Вечерний Николаев. – 1992. – 20 августа.